

Projektování skladebných částí ÚSES

J. Löw, E. Zimová: Designing of Territorial System of Ecological Stability (TSES) Components. Život. Prostr., Vol. 29, No. 5, 247–249, 1995.

The implementation and building of Territorial System of Ecological Stability (TSES) as a whole is a gradual and long process. Building its segments is of a similar nature.

A TSES project has two essential components: "Fundamental Concept" and "Changes and Amendments". Each stage of building and complementing includes parts dealing with identification, property ownership, biology, and implementation. The biological component deals - except for the present state description - with a project of biological measures to ensure the functional optimization and adverse effects minimization respective the nature protection. The implementation part of changes and amendments comprises three types of solution:

1. to establish a local TSES component in a one-shot realization,
2. to care for the newly established biotope until the beginning of its functioning (sanitation management),
3. to provide permanent maintenance to the biotope providing for its permanent existence and functionality (regulatory management).

The article presents several instances of local TSESEs realization in South Moravia.

Realizace územního systému ekologické stability (ÚSES) jako celku je velmi dlouhodobou a postupnou záležitostí. Obdobně je to i u jednotlivých skladebných částí ÚSES. Postupná realizace chybějícího biocentra či biokoridoru, po časových a prostorových etapách musí vytvářet přirozený a pozvolný přechod přírodních struktur v krajině. Projektční příprava i vlastní realizace jednotlivých již vymezených skladebných částí ÚSES je záležitostí vlastního Projektu ÚSES (ve smyslu prováděcí vyhlášky).

Projekt ÚSES je periodicky doplňovaným a inovovaným dokumentem. Má dvě nezbytné součásti: *Základní dokumentaci a Změny a doplňky*. Základní část obsahuje neměnná fakta a cíle, Změny a doplňky jsou vyjádřením periodických kontrol skutečného vývoje a reakce na něj.

Období, kdy je nutno provést v Projektu ÚSES změny a doplňky, je vždy stanoveno poslední předcházející etapou. V jednotlivých etapách se vždy provede kontrola dosavadního vývoje, zjištění případných nových skutečností, závazný návrh na řešení aktuálních problémů a korekce dalších výhledových opatření, je-li nutná. Na základě nových zkušeností se uskuteční revize navrhované

etapizace činností. Nově navržená realizační etapa je závazná, ostatní budou sloužit jako referenční v budoucím hodnocení.

Projekt ÚSES obsahuje ve všech etapách 4 základní části: 1. Identifikační, 2. Majetkoprávní, 3. Biologická, 4. Realizační.

Biologická část změn a doplňků projektu ÚSES obsahuje ve všech etapách popis typu ekosystému, způsobu využívání, významné druhy rostlin a živočichů, stupeň ekologické stability a negativní vlivy. Dále obsahuje soubor biologických návrhů na omezení negativních vlivů, udržování vhodného sukcesního stadia, usměrnění využití území pro vědecké, osvětové a jiné účely, usměrnění hospodářského či jiného využívání a úpravu přírodních poměrů ve prospěch předmětu ochrany.

U biologických návrhů je zároveň určena jejich naléhavost, míra jistoty, že opatření bude účinné (a od toho se odvíjející potřeba flexibility řešení a průběžného kontrolního monitoringu). Přílohou jsou výsledky výzkumů a průzkumů řešeného území včetně publikací.

Realizační část změn a doplňků projektu ÚSES může teoreticky obsahovat tři typy řešení:

1. Založení skladebné části místního (MÚSES) jako jednorázová realizace na základě projektu dle zákona o územním plánování a stavebním řádu (terénní práce, oplocení, odstranění objektů, výsadby a pod.), je-li třeba. Povinnou součástí projektu založení části MÚSES je ustanovení, odkud bude získáno potřebné osivo nebo sadba.

2. Asanační manažment jako dočasná činnost pečující o založený biotop do doby započetí jeho funkčnosti (pěstební péče o založené porosty, dosadby či dosévání, odstranění výplňových dřevin a pod.)

3. Regulační manažment jako průběžná činnost podmiňující trvalou existenci daného biotopu (sečení luk, průběžná likvidace náletů u stepních lad, průběžná ochrana před pronikáním cizorodých prvků apod.)

Obsahem realizační části je i finanční vyčíslení předpokládaných a vynaložených nákladů a způsob jejich úhrady (příspěvky z rozpočtu, dary, nadace a pod.).

Přílohou jsou jednotlivé realizační projekty a již neplatné (tedy na základě nových skutečností změněné), dříve stanovené meziprávky.

Projekční praxe již přinesla první zkušenosti nejen s realizačními projekty, ale i s prováděním navržených řešení. Při spolupráci se stavebními úřady se osvědčil postup, kdy se v první etapě připraví podklady pro vydání územního rozhodnutí s navrženou koncepcí řešení. Poté se připraví vlastní projekt, který zohledňuje a řeší veškeré vznesené připomínky.

V podmínkách jižní Moravy, kde jsme převážnou část biocenter i biokoridorů projektovali, a na základě realizace se provádí i jejich monitoring, se ukázaly některé těžce zvládnutelné problémy. Zejména problematikým se ukazuje zajišťování sadebního materiálu, kdy realizátor vzhledem ke krátkým termínům dodávky prací (vázaných na termínované vyčerpání finančního zdroje) není schopen v dostatečném časovém předstihu připravit materiál pro výsadbu.

Dále se ukázalo jako nezbytné zabezpečit finančně i ošetřování výsadeb minimálně po 3 roky, oplocení výsadeb je rovněž zcela nezbytné po dobu, než se porost zapojí. Při plošně náročnějších výsadbách na orné půdě, jako nevhodnější se jeví takový realizační postup, který rozloží práce do více etap. Významná je příprava území, převedení orné půdy na travní porosty by mělo odčerpat nadbytek živin (v závislosti na výsledku stanovení NPK), dále následují jednotlivé etapy výsadeb s ohledem na navrženou dřevinnou skladbu a na nároky jednotlivých dřevin.

Ze zkušeností se zpracováváním konkrétních projektů a jejich realizací je již dnes možno odvodit soubor zásad:

1. O postupu a charakteru prací rozhoduje v první řadě to, o jaký funkční typ skladebné části jde a jaký je cílový typ společenstva (tak, jak je definován v Plánu ÚSES). Tomuto se musí všechny ostatní cíle úměrně podřizovat.

2. Při rozhodování o rozložení a proporcích jednotlivých biotopů v biocentru a biokoridoru je nutno v první řadě vytvořit dostatečné prostorové podmínky pro cílový typ společenstva. Mimo to je nutno zohlednit i fakt, že každé biocentrum a biokoridor má současně i funkci interakčního prvku, a věnovat tedy zvýšenou pozornost ekotonovým společenstvům. Lem těchto prvků často musí plnit i funkci ochranné zóny proti pronikání vnějších nebezpečných vlivů do jádra biocentra. Cílová podoba ekotonů biocenter se proto musí odvíjet i od vnějších prostorově funkčních vztahů na okolní krajinu, přičemž je možno počítat i se změnami předností funkcí v čase tak, jak se může měnit využívání okolí.

3. Zatímco u biocenter a biokoridorů musí být jednoznačně preferována jejich funkce přírodní, u interakčních prvků je nutno přihlížet daleko více k jejich dalším funkcím včetně hospodářského využití, které by pokud možno mělo samo zabezpečovat jejich trvalý manažment.

4. U biokoridorů i biocenter s minimálními možnými prostorovými parametry je nutno s celou plochou počítat pro vytvoření vlastního cílového biotopu, ekotonové formace je třeba doplnit navíc.

5. Všechna revitalizační opatření, mimo zakládání lesních ekosystémů, musí v první řadě využívat samovolných nebo řízených sukcesních procesů. Hlavní těžiště činností potom spočívá v jejich kontrolování a podpoře.

6. Stejně jako u úprav biotechnických je třeba i u úprav terénních, které jsou u některých typů společenstev nutné (obnova mokřadů, vodní společenstva a pod.), dávat přednost přírodním procesům (abraze, sedimentace a pod.) před umělým vytvořením.

7. Ve všech funkčních součástech ÚSES je nutno dodržovat principiální zásadu, že pro výsadby a jiné případné introdukce se používá pouze autochtonních druhů, nejlépe přímo z místních zdrojů. Tomuto aspektu je nutno obětovat i často delší dobu realizace, oproti výsadbě běžného školkařského materiálu.

8. Při výsadbách dřevin je nutno preferovat lesnické způsoby zakládání oproti sadovnickým, které jsou podstatně náročnější a jejich hlavní výhoda - rychlý efekt - není často u ÚSES nutný.

9. Při etapizaci i způsobu zakládání dřevinných porostů je nutno dbát na přirozenou cílovou věkovou strukturu porostů. Funkčnost biotopu musí být trvalá.

10. Ekotonová společenstva lemů biocenter a biokoridorů a interakční prvky by ve své cílové podobě měla být

co nejpestřejší mozaikou přírodních prvků, s bohatou druhovou skladbou, kladoucí důraz na doplňování autologických nik v okolní krajině žijících organismů (hnízdění, úkryt, náhradní potrava atd.).

11. Ochranná opatření u biocenter a biokoridorů by měla být pokud možno prostorově co nejúspornější (např. záchytný příkop proti splachům s agrochemikáliemi).

* * *

Přes ÚSES se dostáváme do krajiny zvláště nechráněné, která je naším domovem, obživou i radostí. Naše krajina nikdy nebude stabilizována, ani ekologicky ani jinak, nebudeme-li v ní stabilizováni my. Nedokážeme-li žít všichni v celé krajině i s jinými živými tvory ve vzájemném respektu, nepomohou nám v její stabilizaci ani ty nejpřísnější rezervace, ani ÚSES, ani dokonale poznané interakční prvky, ani tolik zdůrazňovaný selský rozum.

MILAN RUŽIČKA, TATIANA HRNČIAROVÁ

Metóda klasifikácie ekologickej stability územia

M. Ružička, T. Hrnčiarová: The Method of the Classification of the Ecological Stability of the Territory. Život. Prostr., Vol. 29, No. 5, 249–254, 1995.

A spatial classification of ecological stability (ES) is a component in the methodology of territorial systems of ecological stability (TSES) in which from the viewpoint of positive and negative factors and features the area is evaluated as the basis for proposals of formation of TSES in the given area. We reworked the methodology of classification of the ES area especially for the reason that it was necessary to set out from real and actual bases accessible within the frame of certain time limit. In the sense of the methodology we use a 5-degree scale of territory evaluation. The result of this process is the dissection of areas with similarly equal degree of stability that enables to establish the hierarchy of needs of protection and utilization of the landscape (Jančura et al., 1993). In the sense of the methodology of TSES the notion ES can be understood also as ecological significance for conservation of biodiversity of the territory.

The classification of ES of the territory uses 3 criteria:

- features supporting landscape (existing elements of the present landscape structure and biotopes with ecostabilizing features and presumptions),
- protecting and developing factors following from the interests of the present and proposed protection of nature and natural resources,
- diminishing or destroying factors, anthropic load (stress factors).

By the synthesis of the first two criteria there are dissected parts of the area with a different level of positive features of ES. Regarding the influence of negative (stress) factors damaging stabilizing landscape features the third criterion decreases this positive level.